

TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ^{ID}

**„Az fogoly Bégök ennyi késvén”
A nagypolitika két áldozata a 15 éves háború előestéjén**

“The captive begs were so late.” The two victims of politics at the eve of the Fifteen Years War. The study treats two beys (Hasan and Mahmud) captured at the battle of Kacorlak (August 1587). This issue was connected with the sending of annual honorary present (30,000 ducats) to the Porte which Emperor Rudolph stopped. The peace treaty was renewed in November 1590, but the two beys were not released. Due to the attacks of the Bosnian Hasan Pasha, the sending of the annual tribute and the liberation of the two beys meant serious problems again. Grand Vezier Sinan Pasha demanded both, but the defeat of Hasan Pasha at Sisek (June 22, 1593) became the casus belli. The Long War between the Ottoman and Habsburg Empires in Hungary started in July 1593.

Keywords: battle of Kacorlak, honorary present, Hasan beg of Koppány, Mahmud beg of Pécs, peace treaty of 1590, Koca Sinan Pasha

Szokolluzáde Haszán budai pasa 1593. július 31-i, Mátyás főherceghez írott levelében úgy vélte, hogy a szultán azért haragudott meg, és indította el hadát Szinán nagyvezír vezetésével, mert „az tisztességös ajándék és az fogoly Bégök ennyi késvén meg nem küldé fölségtök”.¹ A budai pasa Telli Haszán boszniai pasa sziszeki vereségét (1593. június 22.) nyilván nem tekintette háborús oknak, hiszen még három héttel később, augusztus 20-i levelében is azzal biztatta Mátyás főherceget, hogy ha a frigy, azaz a béke megmaradását kívánja, „hamarsággal az tisztességös ajándékot” küldje alá, s „mihelyön az ajándéknak el jövetelét” megérti a nagyvezír, eloszlatja hadát.² Ez utóbbi levelében már nem emlékezett meg a fogoly bégekről. Ebből is következően a két török követelés közül a Portára minden esztendő vége felé elküldendő 30 ezer aranyforintot kitevő „tiszteletteljes/tisztességös ajándék” (*munus honorarium*, *Vehrehrungen Geschenk*) volt a Porta számára a lényegesebb.

A Porta a tisztességös ajándékot a megmaradt „csonka” Magyar Királyság (Habsburg-, királyi Magyarország) adójának (*haraç*) tekintette, míg a Habsburg-fél az ország békessé-

---

^{ID} Egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történeti Intézet, Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék (toths@hist.u-szeged.hu). ORCID: 0000-0002-8734-1494

¹ Haszán budai pasa 1593. VII. 31-i levelére HHStA Turcica K 81. fol. 35; kiadására Bayerle 1972, 178–181. A magyar szövegeknél nem a betűhű, hanem a szöveghű közlés elvét követtem.

² Haszán budai pasa 1593. VIII. 20-i levele Mátyás főhercegnek, HHStA Turcica K 81. fol. 149.; Bayerle 1972, 190–192.

ges birtoklása fejében fizette ezt.³ A „tiszteséges ajándék” először az 1547. évi békében jelent meg. A szulejmáni hódítást lezáró, nyolc évre kötött és többször is meghosszabbított (1575, 1583, 1590) 1568. évi drinápolyi (edirnei) béke talán legfontosabb, utolsó pontja volt.⁴ A „tiszteséges ajándék” fizetése tehát több évtizedes múlta visszanyúló alapvető feltétele volt az Oszmán és a Habsburg Birodalom közti békének, kérését vagy elmaradását a Porta a szerződés megszegésének tekintette. Muszlim jogfelfogás szerint az utóbbi esetben a Habsburg-fél nem ismeri el vazallusi státusát Magyarország területét illetően, s ezzel a vazallus ország, a „szerződés területe” (*dār ül-ahd*) ellenséges területté, a háború házává (*dār ül-harb*) válik, amelyet háborúval (*dzsihád/gaza*) iszlám területté, az iszlám házává (*dār ül-Islām*) kell tenni.⁵ Éppen az 1568–1593 közti hosszú „békekorszak” vége felé többször is kétéves hátralékban volt a Habsburg-udvar, ami török részről felháborodást és háborúval való fenyegetést váltott ki.⁶ A későnek tűnő vagy valóban elmaradt adó sürgetése először a Portán merült fel, a portai Habsburg-követen (*Orator*) kérték ezt számon. Másrészt a Portáról is küldtek csauszokat, akik a magyarországi hódoltság fejét, a budai pasát ösztönözték arra, hogy sürgesse az ajándék megküldését. A mindenkori budai pasa egyik legfontosabb feladata éppen az volt, hogy levelekben ösztönözze a Habsburg-udvart; az 1580-as években és az 1590-es évek elején a Bécsben levő illetékes főherceget, Ernőt, majd Mátyást, vagy éppen az 1583 óta Prágában székelő Rudolf császárt, magyar és cseh királyt (1576–1608).⁷ Az Isztambul–Buda–Bécs–Prága négyyszögben folyó diplomáciai levelezés egyik kiemelkedő fontosságú témája tehát éppen a „tiszteséges ajándék” elküldése, „alá bocsátása” volt. A történeti kutatásban majdnem kizárólag a „tiszteséges ajándék” kérése szerepelt török háborús okként vagy ürügyként a hosszú vagy 15 éves háború (1591/1593–1606) kitörése és az azt megelőző 1593. februári, Szinán nagyvezír ultimátumaként értékelt levele kapcsán.⁸ Bár a budai pasa idézett, 1593. július végi levelében az adó mellett a „fogoly bégök” kérését is a hadjárat megindulása okának tüntette fel, ez szinte teljesen háttérbe került, alig említették ezt a feltételt a kutatók.⁹

Jelen tanulmány célja éppen a „fogoly bégek” casus belliként való vizsgálata; kik voltak ők, milyen alkalommal és mikor kerültek fogságba, mennyi volt „késésük” a háború tényleges kitörésekor, 1593 nyarán, milyen török diplomáciai kísérletek történtek kiszabadításukra, milyen feltételeket szabtak velük kapcsolatban, és mennyi szerepe lehetett el nem engedésüknek a háború kirobbanásában? Elemzésünk során nemcsak a korabeli diplomáciaiba nyerhetünk betekintést a két birodalom vezetése közti levelezés kapcsán, hanem a magyarországi hosszú békeidőszak, az ún. kisháború (Kleinkrieg) vagy „háborús békeévek” (1568–1593) viszonyaiba, és a korabeli fogolykereskedelemben is a bégek sarca kapcsán.

Az 1593-ban a Porta részéről követelt „fogoly bégök” jóval korábban estek fogságba, így „késésük” jóval meghaladta az ekkor éppen mindössze „kétéves” hátralékban levő adóét. Tévesnek bizonyuló korábbi feltevésem szerint az 1588. október 8-i szikszói csatá-

³ A tiszteséges ajándék értelmezésére vö. Ivanics 1994, 60.; Tóth 1996, 103.; Tóth 2000, 66–68.

⁴ Az 1568. évi drinápolyi béke magyar fordításának kiadására vö. Sinkovics 1968, 140–152.

⁵ Az oszmán felfogásra és a fenti jogi felfogásra összefoglalóan vö. Khadduri 1955. Lásd még Tóth 1982, 159–160.; Tóth 2000, 67–68.

⁶ Tóth 2000, 67–68.

⁷ Uo.

⁸ Vö. Nagy 1987, 154., 168.; Nagy 1989, 105–106.

⁹ A kivételek közt említhetjük saját kutatásainkat, Tóth 1996, 106.; Tóth 2000, 68–71.

ban fogták el őket.¹⁰ Mindenképpen az 1580-as évek második felének „kisháborújában”, az 1568-as drinápolyi békétől 1593-ig tartó hivatalos békeidőszak vége felé kerültek a bégek fogságba. Elsőként 1587 februárjában került sor egy portyázó akcióra Nádasdy Ferenc „a „fekete bég” vezetésével. Ekkor Nádasdy vezértársaival együtt megtámadta Koppányt, felégette a várost, és elfogták Recsep (Reğep, Regeff) koppányi béget, akit Ernő főherceghez küldött Bécsbe.¹¹ Szinán budai pasa több mint egy évvel később, 1588 októberében is felemlegette ezt az akciót Ernő főhercegnek: „felségöd Koppan alá álgýúval taraszkokkal hadat küldött, Koppant el égettötte, és a Bégöt belöle ki vitte.”¹² Recsepről (Regeff) Istvánffy Miklós azt állította, hogy a budai Musztafa (Szokollu Musztafa) vezér „komornyikja” volt, akitől az „Maximilián császárnak [II. Miksa, 1564–1576 – TSL] hátaslovakat s egyéb ajándékokat küldött vala”. A jeles történetíró hozzátette, hogy Murád szultán (III. Murád, 1574–1595) tőle tanulta a „szerecsen bötüköt kicsiny gyermek korában”.¹³ Ha e híradások helytállóak, Recsep koppányi bég már idősebb lehetett, és bizonyos jó kapcsolatai lehettek a szultáni udvarral is. Az is egyértelmű a történetből, hogy a magyar fél volt a támadó, és a török vár felégetése előzte meg Recsep elfogását.

A nagy port felvert koppányi incidens után közel fél évvel később, 1587 augusztusában nagyszabású török portyára került sor; négy bég közel 8 ezres haddal indított akciót. A Boszniából áthelyezett rendkívül aktív Sásvár (Sehszüvár) szigetvári szandzsákbég kezdeményezte e kisebb török hadjáratot, csatlakozott hozzá Mahmud pécsi, Haszán koppányi és Szinán mohácsi bég, valamint pozsegai, szerémi és simontornyai csapatok. Kanizsa környékére indult az akció, a Mura vidékén pusztítottak és zsákmányoltak a törökök, 18 falut égettek fel, foglyokat ejtettek. Velük szemben Zrínyi György kanizsai főkapitány vezetésével szerveződött egy 6–8 ezer főre becsült sereg, amelyben Nádasdy Ferenc, Batthyány Boldizsár, Huszár Péter a magyar csapatokat, Hans Friedrich Trautsmansdorff és Johann Globitzer pedig a német csapatokat vezették. A terepviszonyokat kihasználva, az átjárókat megszállva csatára kényszerítették a törököt. Az 1587. augusztus 9–11-i (új naptár szerint 19–21.), Kanizsához közeli kacorlaki/sárkányszigeti csatában, pontosabban összecsapásban, kelepcebén a keresztény sereg győzedelmeskedett. A török csapatok megfutottak, sokan elesetek, a mocsaras területen tóba veszttek, mások pedig fogságba kerültek.¹⁴ David Ungnad Szinán budai pasához írt 1587. augusztus 2-i levelében utalt arra, hogy az oszmán had vesztes csatája során Szinán mohácsi béget levágták, a koppányi és pécsi béget megfogták.¹⁵ Istvánffy Miklós leírása szerint a menekülő bégek közül a mohácsi Szinán béget lelőtték, Sásvár szigeti bégnek viszont sikerült elmenekülnie. Prasóchy István elfogta „az fényes és aranyos fegyverderékban” tündöklő Mahmud pécsi béget. A menekülő koppányi Haszán béget, „ki az minap rabbá esett Regeff helyébe téteték”, a kaproncai gyalogosok készítették megadásra.¹⁶ A győzelmet követően a katonák Alsólendván kótyavetyét tartottak Kisasszony havának végén. Az 1523 török fogoly közül a két főtisztet, a pécsi és a koppányi

¹⁰ Tóth 1996, 104–105., 108.; Tóth 2000, 70–71., 74–75. Ennek korrigálására vö. Bagi 2011, 11., 2. j.; Tóth 2024, 490.

¹¹ A Koppány elleni akcióra vö. Istvánffy 2009, 60–62.; Tóth 2024, 481.

¹² Szinán budai pasa 1588. október 17-i levele Ernő főhercegnek, HHStA Turcica K 68. fol 107r–108v.

¹³ Istvánffy 2009, 61., 63.

¹⁴ Takáts 1917, 171.; Takáts 1927, 90.; Nagy 1987, 143. Részletes bemutatására vö. Tóth, 2024, 479–493.

¹⁵ Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 401–402. (358. sz. irat.)

¹⁶ Istvánffy 2009, 77–79.

béget Nádasdy Ferenc és Batthyány Boldizsár némi morgolódás után átengedte ajándékként a Rudolf császár-királyt Bécsben képviselő Ernő főhercegnek. Zrínyi György augusztus 30-i levele szerint a két előkelő fogoly béget Pálffy Miklós érsekújvári és komáromi főkapitányhoz vitték Komáromba.¹⁷ Összesen tehát három főtiszt került fogságba 1587-ben; Recsep koppányi bég még 1587 februárjában a Koppány elleni magyar rajtaütés során, majd az augusztusi török portya és a kacorlaci csata után Mahmud (Mahmut) pécsi és Haszán, a Recsepet követő új koppányi bég. A két bég közül Mahmud volt a fiatalabb, aki Ali kapudánpasa fiaként tengeri útközetben már fogságba került egyszer, Rómába vitték és V. Pius pápa rab öccsével együtt küldte meg anyjához.¹⁸ Haszán volt az öregebb, aki már ekkor beteges lehetett. Egy évvel későbbi levélben, 1588 júniusában ugyanis utaltak arra, hogy Nógrádban lakik lánya egy agánál, és a nógrádi bég egy doktort küldött a betegeskedő Haszánhoz, Komáromba.¹⁹ Recsep és a két új fogoly, Mahmud és Haszán ügye szinte kezdettől fogva elvált egymástól, jóllehet egy ideig három fogoly bég ügye szerepelt a tárgyalásokon és a diplomáciai levelezésben. Érdekükben néhány évig tartó intenzív levelezés folyt elsősorban a mindenkori budai pasa és a Bécsben a magyar ügyeket képviselő Habsburg főherceg között, de időnként a prágai udvar és Isztambul, a császár és a szultán vagy a nagyvezír között is. A következőkben ezt a levelezést mutatjuk be.

Szinán budai pasa 1588. április 24-i, Pálffy Miklóshoz írott leveléből arról értesülünk, hogy „Haszán bégöt és Mahmut bégöt az ő sok könnyörgésekre” Komáromba hozatta éppen maga Pálffy.²⁰ A két bég tehát Komáromba került, amely külön főkapitánysági székhely volt, főkapitánya 1584-től Pálffy Miklós. Szinán külön is kérte Pálffyt, hogy a kezében levő két előkelő török foglyot „tartsa jól”.²¹ Körülbelül egyelőre ennyit akart és tudott tenni a budai pasa a két, Kacorlagnál fogságba esett bégért. Thury Márton 1588 júniusában arról értesítette Pálffy Miklóst, hogy a bégek ugyan elküldték egy szolgájukat az esztergomi béghez és a budai pasához, de az visszaérkezvén azt mondta, hogy „mivel, hogy immár az Békeknek értik sarcokat mi legyön, senki az fő fő népek közül se Bék sem Passa mellett fogni nem akar”.²² Hozzátette, hogy „ha öt bégért egy pénzen is adnának is, mi nekünk nem kell”. Nyilvánvalóan a váltságdíj, a sarc összege lehetett olyan, ami kiváltotta ezt a tartózkodó török reakciót. 1588. júliusi jelentésében doktor Bartholomaeus Pezzen isztambuli császári orator, követ külön is beszámolt a koppányi Recsep béggel, illetve a két másik béggel kapcsolatos alkudozásokról. Recsep esetében a követ azt az álláspontot képviselte, hogy a volt koppányi béget más keresztény foglyokra cseréljék ki. A két másik bég eseté-

¹⁷ Istvánffy 2009, 80.

¹⁸ Fuggerzeitungen, ÖNB Cod. 8960. fol. 336r-v (a forrásért Bagi Zoltánnak mondok köszönetet); Istvánffy 2009. 78. Vö. még Tóth 2024, 76., 23. j.

¹⁹ „Az nógrádi Békától hozott Hasan Béknek egy doctort, Hasan béknek vagyon leánya az Nógrádban, valami Agánál”, Thury Márton levele Pálffy Miklóshoz Komáromból, 1588. június 18-án, HHStA Turcica K 166. fol. 189r.

²⁰ HHStA Turcica K 166. fol. 136/2. Haszán budai pasa 1588. IV. 24-i levele Pálffy Miklós pozsonyi és komáromi vármegyéknek főispánjához és komáromi főkapitányhoz, Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 424–425., idézi korábban Takáts 1927, 207.

²¹ Uo. Vö. még Pálffy Miklóshoz írt német nyelvű levele, 1588. április 24.; HHStA Turcica K 66. fol. 136/3.

²² Thury Márton 1588. június 18-i levele Pálffy Miklóshoz, HHStA, Turcica K 166. fol. 189r.

ben felmerült, hogy sarcot, váltságdíjat fizessenek-e vagy sem.²³ 1588 szeptemberében újfent szóba kerültek a fogoly bégek, közel egy évvel fogságba esésük után. Ekkor két „pártos” németet tartott vissza Szinán budai pasa, akikről azt állította október 17-i levelében is, hogy kémek.²⁴ Ugyanebben a már idézett levelében felrótta Ernő főhercegnek, hogy „fölségöd Koppány alá álgyúkkal taraszkokkal hadat küldött, Koppányt el égettette és az Bégöt belőle ki vitte”.²⁵ A budai pasa az előző évi, Koppány elleni, Nádasdy vezette rajtaütésre utalt, amikor Recsep koppányi béget is elfogták. A budai beglerbég ugyanakkor Ernő főherceghez írt levelében visszautasította azt a vádat, hogy „az itt való németökért mi az bégöket kérnénk”.²⁶ Kijelentette, hogy „ha csak két pénzt kívánna is fölségöd érottök, még csak azt is meg nem adnánk”. A budai pasának csak annyi kérése volt, hogy mivel „az bégök fölségtek rajba”, jól tartsa őket.²⁷ Szinán levele megerősíti azt az utalást, amit Thury Márton tett, tudniillik hogy a budai pasa ekkor már tudott a két bég sarcáról, azaz váltságdíjáról, de nem akarta ezt elfogadni. Ehelyett próbálkozhatott túsok szedésével, még ha ezt tagadta is, és a két németet kémnek tüntette fel. E levélváltást megelőzően Szinán pasánál David Ungnad és Paul Eytzing tiltakozott a németek fogságba ejtése miatt, mivel menlevéllel (*salvus conductus*) rendelkeztek, tehát törvénytelen visszatartásuk és cserébe a két bég követelése. A két német ügye, akiket valóban egyfajta túsaként használt a budai pasa, végül is megoldódott, mert megérkezett a „tisztességes ajándék”, így őket a budai pasa tisztességgel elbocsáthatta.²⁸ 1588 októberében Ernő főherceg már kifejhette a Habsburg-udvar álláspontját a németek és a két újabb fogoly bég ügyében is. A németekkel kapcsolatban tagadta, hogy kémek lennének, szerinte becsületes emberek, akik szultáni menlevéllel mentek, ezért igazságtalan visszatartásuk. A bégeket viszont akkor fogták el, amikor zsákmány után voltak.²⁹ Máshol úgy fogalmazott, hogy a bégek nagy sereggel őfelsége területére betörték és a szembejövőkkel összecsaptak és elfogattak.³⁰ 1588. december 10-i levelében Szinán pasa a „szegény rab” Mahmud bégről megemlékezve utalt a pécsi szandzsákbég életének szerencsétlen alakulására. Eszerint Mahmud korábban „a tengerön esött volt rab-bá”, és ekkor, amije csak volt, szabadulásáért váltságdíjként odaadta.³¹ Megemlítette, hogy Mahmudnak „sehol ez világon semmije sincsen, hanem Konstantinápolyban vagyon egy házacskája”, a szandzsákságot a szultán könyörületből adta neki, de az nem örökletes. Hozzátette, Mahmud érdekében szóltak egynehányan, hogy könyöröggjön Szinán pasa a hatalmas császárnál, hogy az a királytól megkérje a foglyot. A budai pasa levelében arra is ki-

²³ Pezzen 1588. július 13-i jelentése, vö. HHStA, Turcica K 66. fol. 31r–34v.

²⁴ Szinán budai pasa 1588. október 17-i levele Ernő főhercegnek, vö. Takáts – Eckhart – Szekfü 2015, 437–439. (385. sz.), a visszatartott németekre Takáts – Eckhart – Szekfü 2015, 437.

²⁵ Takáts – Eckhart – Szekfü 2015, 439.

²⁶ HHStA Turcica K 68. fol. 133; Takáts – Eckhart – Szekfü 1915, 435–436. (384. sz.)

²⁷ Takáts – Eckhart – Szekfü 1915, 436.

²⁸ Szinán budai pasa 1588. december 10-i levele Ernő főherceghez, vö. Takáts – Eckhart – Szekfü 1915, 447–448. (390. sz.)

²⁹ „Beghos illos a nostratibus dum praedam agebant captos”, Ernő főherceg 1588. október 1-jei levele Szinán budai pasához, HHStA Turcica K 68. fol. 10v.

³⁰ „Beghos illos numeroso cum exercitu in sua Caes. Regiaque Mttis ditionem infenso animo et hostili conatu irruptionem fecisse et aequo Marte a nostratibus occurrentibus fusios et captos esse, HHStA Turcica K 68. fol. 11v.

³¹ Szinán budai pasa 1588. december 10-i levele Ernő főhercegnek, Takáts – Eckhart – Szekfü 1915, 447–448. (390. sz.)

tért, hogy nem akarja, hogy Ernő főhercegnek, akinek rabja volt a két bég, kára legyen ebből, ezért ajánlatot tett. Eszerint Mahmúd sarcának méltányos megállapítása után meg egyezésre juthatának. Neki is vannak fő rabjai, „akiknek sarcok el vagyon végezvén, azok közül valamennyit kíván fölségöd érötte, egy regestomban jegyözze meg”, és azokat elbocsátja Mahmudért, és „az rabokon meg veheti fölségöd”. Szinán felajánlotta Konstantinápolyban levő fiának házát is. Lényegében a budai pasa csereüzletet javasolt, amelynek értelmében mind Ernő főherceg Mahmud esetében, mind pedig ő saját főrabjainál sarcok kölcsönösen méltányos megállapítása után szabadon bocsátják foglyaikat.³² 1588. december 14-én Nogarola Ferdinánd győri főkapitánynak is hasonlóképpen megírta Szinán budai pasa, hogy a főherceget megkérte szegény Mahmud bég felől, hogy sarcát szépen „képös szerént [tehát képessége, lehetősége szerint – TSL] elvégezné, és im mi nálunk is vannak rabok, kiknek bizonyos sarcokat képös szerint elvégezzük, és azok közül valamennyit kíván ő fölsége mi is el bocsátjuk”.³³ Szinán budai pasa tehát mind Ernő főhercegnek, mind Nogarola győri főkapitánynak egyfajta cserét ajánlott a nála levő magyar foglyok és Mahmud bég között.

A Kacorlagnál elfogott és Komáromban királyi rabként tartott két bég váltságdíját, korabeli kifejezéssel élve sarcát már 1588-ban meghatározták.³⁴ Mindkét bég váltságdíja tartalmazott pénzbeli és áruban, „marhában” kifejezett sarcot. A gazdagabbnak vélt Mahmud pécsi bég pénzbeli sarca 40 ezer tallér volt.³⁵ Emellett felsorolták azokat a dolgokat, árukat, amelyeket tőle 40 ezer tallér értékben követeltek, olyan értékben beszámítva ezeket, „miképpen a végeken az ilyesfajta dolgokat a foglyoktól szokás elfogadni”.³⁶ Így pénzben és áruban Mahmud sarca 80 ezer tallérra rúgott, ami mindenképpen tetemes összeg. Az áruk, beszámítandó „dolgok” között szerepeltek korabeli szokás szerint a keresztény foglyok is. Mahmud esetében három fogoly szerepelt: Pernezy András úr fia, másodikként Poky Boldizsár, Nádasdy szervitora és harmadikként Jakab Diák komáromi zsoldos. Rajtuk kívül 12 közönséges fogoly volt a „regestomban”, a jegyzékben: három komáromi, öt újvári (érsekújvári) és négy tatai fogoly, akiket a budaiak fogtak el korábban.³⁷ A foglyok mellett árukat is felsoroltak. Mahmud bég sarcában szerepelt két nagy és különleges sátor a hozzávalókkal.³⁸ A következő tétel, amelyet a pécsi bégnek adnia kellett, „három különleges ló, a hoz-

³² Uo. 448.

³³ Szinán budai pasa 1588. december 14-i levele Ferdinand Nogarola győri főkapitánynak, vö. Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 450–451. (392. sz.)

³⁴ Röviden utalok a két bég pénzbeli sarcára vö. Tóth 2024, 400.

³⁵ „Mamhutt, Beghus quinquecclesiensis pro parata pecunia quadraginta Millium Tallerorum”, vö. HHStA Turcica K 69. fól. 238.

³⁶ „Item pro rebus, qua illa nominabuntur, et qualis ab eo postulabuntur, ad valorem quadraginta millium Tallerorum, eo pretio. sicuti in confinyis solent eiusmodi res, a captivis acceptari.” Uo.

³⁷ „Item daturus ist tres christianos captiuos, inter quos, vnus nominatus ist, filius, do. Andreae Pernezy, alter Balthasar Poky, Servitor do. Nadasdy, tercius Jakab Diak, Sua Mttis Seruitor et Stipendarius Comaromiensis.” „Item daturus est, duodecim communes christianos captiuos, tres Comaromienses, quinque Vyvarienses, et quattuor Tattenses, qui superiori tempora in conflictu, per Budenses capti sunt.” Uo. – az összecsapás vélhetően a vértessaljai/kelenföldi csata 1587. június 26-án, amikor a budai török csapatoktól vereséget szenvedtek a Pálffy Miklós, Nádasdy Ferenc által vezetett portyázó magyar csapatok, vö. Tóth 2024, 482.

³⁸ „Item daturus est, duo Tentoria magna et precipua cum suis attinentis”, Uo.

zájuk tartozó, megnevezendő dolgokkal együtt”.³⁹ A sátrak és a lovak után következett egy szintén a végvári élethez kapcsolódó különleges tétel: „egy köteg fekete kócsagtoll (*Regerfeder*), amilyen nagyot és hosszút csak fellelni képes”.⁴⁰ Majd a listát zárta „három rőf aranyozott vászon, amilyen értékeset csak fellelni lehet és olyan színűt, amelyet majd megneveznek”.⁴¹ Mahmud sarcjegyzékét áttekintve azt mondhatjuk, hogy a tetemes, a Habsburg-uralkodó évi tisztességes ajándékát elérő pénz mellett a korabeli végvári élethez kapcsolódó tételek szerepeltek benne; nemes személyek és közkatonák, sátrak, lovak és ékesül szolgáló kócsagtollak és aranyozott vásznak.

Haszán koppányi bég sarclistája nagymértékben hasonló Mahmúdehoz, azzal a különbséggel, hogy valamivel kisebb összeget tartalmaz mind készpénzben, mind pedig „áruban”. Mindennek magyarázata az lehet, hogy a koppányi szandzsákbégi státus vélhetően kisebb jövedelemmel járt, mint a gazdag Pécs városában székelő pécsi szandzsákbégi poszt. Haszán pénzbeli sarca 27 ezer tallér volt, 13 ezerrel kevesebb, mint Mahmudé.⁴² Áruban is kisebb összegű váltságdíjat követeltek tőle, „mindössze” 30 ezer tallér értékű dolgot.⁴³ Így is 57 ezer tallérra rúgott a koppányi bég sarca, ami mindenképpen tetemes summa, még ha el is maradt Mahmud 80 ezres váltságától. Haszántól is követeltek foglyokat, összesen tizenkettőt (Mahmudért 15-öt). Ebből kettő nemes vagy tiszt lehetett, egy bizonyos Juvenis Ambrosius (Ifjú Ambrus), egy Relinger nevű német. Rajtuk kívül öt komáromi naszádos és öt komáromi német katona szerepelt a listában.⁴⁴ A sarcba beszámítandó áruk egy kivétellel megegyeznek a Mahmud bég sarcában szereplő tételekkel, néha még mennyiségével is, csak a felsorolás sorrendje tér el. Itt is szerepel a három különleges ló (de a tartozékokat, lószerszámot nem említik).⁴⁵ Sátrakat is említ a jegyzék, de csak „egy különleges és nagy sátrat, a tartozékokkal”.⁴⁶ Szerepel az egy köteg fekete kócsagtoll (*Regerfeder*) is.⁴⁷ Hasonlóképpen találkozunk a tételek között a három rőf arany vászonnal is.⁴⁸ Egy eltérő tételt találunk Haszán sarcjegyzékében, „három damaszkuszi pengét, (kard)hüvely nélkül”.⁴⁹ A

³⁹ „Item dabit quoque, tres praecipuos Equos, cum rebus ad eos pertinentibus, quales ei nominabuntur.” Uo.

⁴⁰ „Item dabit vnum fasciculum nigrarum plumarum Regerfeder, quales maiores at longiores poterit habere.” Uo. – Érdekes megjegyezni, hogy a kócsagtoll német alakban szerepel a latin szövegben, ez romlott alakja a Reicherfeder szónak.

⁴¹ „Item dabit, tres patias Tela, duxtilis auri, quas pretiosiores poterit inuenire, et cuiusmodi coloris illi nominabuntur.” Uo.

⁴² „Hasann, Beghus Koppaniensis pactatus est pro parata pecunia Viginti septem millia Tallerorum”, vö. HHStA, Turcica K 69. fol. 239r.

⁴³ „Item pro rebus, quae illi nominabuntur, et qualis ab eo postulabuntur ad valorem triginta millium Tallerorum, eo pretio, sicuti in Confinys Solent eiusmodi res, a captiuis acceptari.” Uo.

⁴⁴ „Item daturus est duodecim christianos captiuos, vnus est quidam Juuenis Ambrosius nomine, alter, quidam Relinger germanus, quinque Nasadistas Comaromiensis, et quinque Germanos milites Comaromienses, nuper per Budensis captos.” Uo.

⁴⁵ „Item daturus est tres praecipuos Equos, qui ei nominabuntur”. Uo.

⁴⁶ „Item dabit, vnum tentorium praecipuum et magnum, cum Suis attinentibus.” Uo.

⁴⁷ „Item dabit Vnum fasciculum plumarum nigrarum, Regerfeder vocatur, quas maiores et longiores inueniri poterit.” Uo.

⁴⁸ „Item tres patias Aurea Telam quas pulchriores et pretiosiores habere poterit, et iusmodi colorism quales ei nominabuntur.” Uo.

⁴⁹ „Item dabit tres framias damaschinas, Sine Vaginis.”

tételeket összehasonlítva megállapítható, hogy valóban egy időben, egymással összevetve készült el a két sarcjegyzék. Mindkét váltságdíj tetemes összeget tartalmazott, és mind foglyokban, mind pedig a végvári élethez kapcsolódó „árukban”, tételekben gazdag volt. Egyértelműen a két béget büntetni akarták rabló akcióban való részvételükért, ez magyarázza sarcuk magas összegét. Hozzá lehet tenni, hogy mind a Habsburg-udvar, mind pedig a magyar urak, kapitányok érdekeltek voltak a fogolykereskedelemben, és ez főtisztek esetén nagy jövedelmet, bevételt jelentett, amennyiben sikerült megegyezni és elfogadtatni, kifizettetni a másik féllel a magas sarcot. A másik, jelen esetben a török fél taktikája arra irányulhatott, hogy vagy elérje politikai eszközökkel az előkelő foglyok szabadon engedését, vagy saját rabjaival cseréltesse ki őket, illetve csökkentse az alaposan felszámolt sarc összegét. Általában valamennyi taktikai elemet felvonultatták az alkudozások során, ez magyarázhatja, hogy az előkelő foglyok hosszabb időt is fogságban tölthettek. A két bégre kivetett váltságdíj valóban jelentős volt, még Pálffy Miklós azt írta, hogy Magyarországon „bégnek sarcát ily magasra még sohasem ütötték”.⁵⁰ Ernő főherceg ugyanakkor úgy vélte, hogy a két bég még többet is fizethetne. A pécsi bég esetében egy 1589. áprilisi jelentés már 100 ezer tallér feletti sarcról adott hírt.⁵¹

Az 1587 augusztusában Kanizsa közelében, Kacorlagnál fogságba került Mahmud és Haszán bégek kálváriája korántsem ért véget váltságdíjuk megállapításával. Így „késésük” (kiváltásuk, kicserélésük vagy szabadon engedésük) jóval meghaladta az egy évet. A helyzetet bonyolította a szikszói válság 1588 végétől. Az Abaúj megyei Szikszó mezőváros Füleleleste (1554) után került török fennhatóság alá, de az 1580-as évektől nem fizették a megemelt adót. Ezért Szinán budai pasa 10–12 ezres sereget küldött 4 ágyúval az engedetlen Szikszó ellen, amelyet a török sereg kirabolt és felégetett. A Szikszó segélyhívására késve érkező Rákóczi Zsigmond egri főkapitány 2500 fős serege 1588. október 8-án megverte a város közelében a túlerőben levő oszmán hadat.⁵² A török had súlyos veszteségeket szenvedett. A szikszói incidens nagy port vert fel, a Habsburg-udvar egyértelműen a béke megszegésének tekintette a nagy haddal és ágyúkkal indított büntető hadjáratot, és felfüggesztette a tisztességes ajándék küldését. A hivatalos, hosszú béke vége felé, 1587–1588-ban folyó vállalkozások, Koppány, Kacorlak és Szikszó komoly feszültséget idéztek elő az Oszmán és a Habsburg Birodalom között. Ez nem használt a három fogoly bég ügyének sem.

1589. március 1-jén a szikszói vereség (1588. október 8.) és ebből következő válság miatt „leamortizálódott” Szinán budai pasát – akit a Habsburgok mazulként, hivatalvesztésként emlegettek – követő Ferhád pasa felújította a két bég ügyét. Ferhád azt írta 1589. március 1-jei levelében Ernő főhercegnek, hogy „akarjuk felségödet az szegény rab bégök felől levelünk által megtalálnunk, kik közül egyik az szegény Mahmut bég”. Ferhád felháborodva írt arról, hogy „fölségöd vasban verette őket”, azaz rabláncra fűzte őket. Utalt arra, hogy ez korábban nem volt szokásban. Mahmud bég korábban is emlegetett konstantinápolyi háza kapcsán azt írta, hogy ez érhet ugyan 10 ezer vagy akár 15 ezer forintot is, bár annyit nem ér. Azt is megemlítette, hogy a sarc 40 ezer vagy 50 ezer forintos összege szintén szo-

⁵⁰ In der höchsten Wahrheit vermelne, dass die Türken beide so hoch gesatzt sein, dass es bisher in Ungarn nich erhört worden, dass man Beegen so hoch gesatzt hatt”, vö. Takáts 1927, 207., 27. j.

⁵¹ „den gefangenen Beghen von Fünfkirchen über die 100.000 Taller schätzen,” vö. HHStA Turcica K70 fol. 152r.

⁵² A szikszói csatára vö. Istvánffy 2009, 84–88.; Ortelius 2002, 41r–v. Összefoglalóan vö. Csorba 1980, 85–88.; Tóth 2000, 74.; Szabó 1999, 851–860.

katlan túlzás. Kérte Ernő főherceget, hogy „az mi képös rendöllje, úgy szegénnek sarcát, hogy azt látván az kik itt is baráti volnának, jobb kedvvel foghassonak mellette, mert Isten után azok által szabadul meg, ha meg szabadul”.⁵³ Pálffy Miklós válaszát március 19-i levelében idézi Ferhád pasa. Észterint „az szegény rab bégöket kétszer vittek Nagyságod kezében, először pedig hogy Nagyságod kezében vették, akkor vas nem volt az lábokon, és úgy tartotta Nagyságod mint fő urakat szoktak tartani, kit jól cselekedött Nagyságod.” „Annak utánna hogy onnan el vittek volt őket, úgy vertek vasat az lábokra, de Nagyságod minden jóval volt hozzájuk, főképpen pedig az Haszon bég sarcában immár kétszer is egynehány ezer forint ára marhát engedött Nagyságtok; mostan meg azonképpen az mi levelönk látván ezer forint ára marhát engedött.” Ferhád pasa magyarázatul elsősorban Haszán koppányi bég relatív szegénységét illetően a következőt írta Pálffynak: „ezöknek csak az nevök vagyon, szancság bég neve, de tehetségök nincsen, mert sehol semmijök nincsen, Haszán bég penigh egy potor fi volt, az hatalmas császár az urak könyörgése által jó kedvéből hogy szancságot adott volt kezében, de az féle itt mint egy keszkenő, hogy ki ma egyik kezében vagyon, holnap meg más kezében kerül, akartunk töreködni érötte, de az ő szabadulása felöl semmi reménység nincsen, az minemü sarcot Nagyságod ő tőle kíván, ezokáért én közömet sem akarom ártani hozzája.”⁵⁴ Ferhád joggal vélte úgy, hogy az idősebb és szegényebb, kisebb jövedelmű szandzsákkal bíró Haszán koppányi bég ügye reménytelen, még Pálffy Miklós engedményei után is, hiszen a konstantinápolyi házzal bíró Mahmuddal szemben neki semmi tartaléka nincsen, és – hozzátehetjük – senki se fog mellette kiállni, ügyét pártolni, még ha Ferhád hivatalból is megtette ezt, legalább az emberséges bánásmódot és a sarc ésszerű, a két bég, főleg Haszán „tehetségéhez”, jövedelmeihez jobban igazodó mérséklését kérve. 1589. június 6-i levelében Ferhád pasa újfent utalt Pálffy Miklós levelére, hogy Haszán bégnek „öt ezer forintot érő marhát engedett volna el”. A budai pasa kérte az újvári főkapitányt, higgye el neki, „oly szegénységgel volt, hogy az hatalmas császár kincstartója minden marháját az mi találkozott (mikor foglyul esett) császár számára foglalván és el adván, mindenestül és minden marhája tett úgy mint 4000 forintot”.⁵⁵ A defterdár tehát a budai pasa állítása szerint lefoglalta a szultáni kincstár számára és értékesítette a fogoly Haszán koppányi bég ingó vagyonát és ez mindössze 4000 forintra rúgott, azaz kevesebbre, mint amennyit Pálffy elengedett a sarcból. Igen tanulságos a budai pasa idézett levelének folytatása a kiszabott, mérsékelt, de még mindig nagyon magas sarc kifizetésére. „Ha pedig nagyságtok azt vetné, hogy kudulással [azaz a váltságdíj összekoldulásával – TSL] szabaduljon, az igen reménten dolog, miért, hogy az irgalmasság és könyörületesség mind mi közöttünk és mind nagyságtok között úgy annyira el fogyott, hogy egyik az másikon semmi módon nem kezdé könyörülni.” Ferhád hangoztatta, hogy egy ember váltságdíja ugyan nem lehet több negyvenezer osporánál [aspernél/akcsénél – TSL], de mivel többet ígért, ezért a következő ajánlatot tette Pálffynak. „Azokáért ha nagyságtok az harminc ezer forintban el bocsátja, küldje nagyságtok mi kezünkben, vagy hit levelünket avagy pedig zálogot kíván nagyságod, be küldjék, és sarcát mi tőlünk várd, hi-

⁵³ Ferhád budai pasa 1589. március 1-jei levele Ernő főhercegnek, vö. Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 462. (402. sz.) Vö. még Takáts 1927, 221–222.

⁵⁴ Ferhád pasa 1589. március 19-i levele Pálffy Miklósnak, vö. Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 471–472. (406. sz.); Jedlicska 1897, 358.

⁵⁵ Ferhád budai pasa 1589. június 6-i levele Pálffy Miklósnak, vö. Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 486–488. (416. sz.); kivonatosan idézi Jedlicska 1897, 370.

szen jobb hogy az mit nagyságtoknak adhat azt vegyétek jó néven hogy nem mint ott haljon meg, de ennek is be fizetése ki kész pénz ki rab és egyéb féle marha az mineműnek szerit teheti.” Ferhád tehát egyfajta alkut ajánlott, vegye le 30 ezer forintra a sarcot Pálffy, részben készpénzben, részben pedig rabban és egyéb ingóságban (marhában) várva a fizetséget. Felhozta saját tanulságos esetét boszniai pasa korából, amikor egy főrabért harmincezer-harmincezer forint sarcot várt, de ennek befizetése mindenestül is alig tett ki húszezer forintot, mivel hogy mind marhát és rabot küldött a fogoly a sarc fejében.⁵⁶ Tehát a váltságdíj arányosan készpénz tételre és foglyokban és marhában való tételre oszlott (30-30 ezer Ft), de a gyakorlatban csak az utóbbit kapta meg Ferhád „áruban”. Itt is valami hasonló üzletet ajánlott Pálffynak, hiába. Pálffy egyébként lovat kért Ferhádtól, és az idősödő pasa bölcsen írta az ekkor 37 éves Pálffynak, hogy neki való ló nincs, „mivel hogy immár az ifjúságból ki költünk nekünk csak lépő ló kell”, de ígéretet tett, hogy próbál szerezni.⁵⁷ A június 6-i levél után még 1589-ben Ferhád több levélben utalt mind a hátralékban levő tisztességes ajándék és a fogoly bégek kérdésére, és sürgette a választ. Fontos kérdés, hogy mikor kapcsolódott össze a tisztességes ajándék és a három fogoly bég ügye a budai pasa levelezésében. Ferhád 1589. október 29-i levelében említette, hogy a szultán találta meg „az fogoly Bégök felől, és hogy az tisztességös ajándékban maradt volna hátra”, és semmi választ nem adott Ernő főherceg.⁵⁸ Egy héttel későbbi levelében visszatért a témára és azt a tanácsot adta a főhercegnek, „az tisztességös ajándékot kécsedelem nélkül bocsássa alá fölségöd, ez mellett mi szándéka az fogoly bégök felől, az hatalmas császárnak írja meg fölségöd”. Hogy minél hamarabb érkezik meg az ajándék, annál jobb. Ugyanakkor hozzátette, hogy úgy is megfelelő, ha „az bégöket küldi elébb alá vagy a tisztességös ajándékkal együtt”.⁵⁹ Valószínű, hogy az 1589 augusztusában nagyvezírré kinevezett Kodzsa Szinán pasa fellépéséhez kapcsolhatjuk a hátralékos adó megküldése és a három fogoly bég elengedése követelésének összekapcsolását. Úgy tűnik, hogy a hátralékban levő, szimbolikus jelentőségű ajándék és a bégek szabadon bocsátásának sorrendje mellékes volt, de mindkettőhöz ragaszkodott mind a budai pasa, mind pedig a Porta. A budai pasa több 1589-es levelében szorgalmazta e két kérdésre adandó választ.⁶⁰ December 2-án végre a budai pasához jutott „fölségöd postája, kit válasszal küldött fölségöd az hatalmas császár portájára”.⁶¹ December 22-én Ferhád utal arra, hogy „a római császár ő fölsége, mind az bégök, mind az tisztességös ajándék felől, mind az mi kegyelmes fejedelmünknek, az hatalmas császárnak, mind az vezéröknek az alámenő posta által elégséges választ tött”.⁶² Ferhád pasának ez átmeneti megnyugvást jelenthetett, de továbbra is sürgette rendszeresen mind a hátralékos ajándék,

⁵⁶ Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 487.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Ferhád budai pasa 1589. október 29-i levele Ernő főhercegnek, vö. Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 518–509. (440. sz.).

⁵⁹ Ferhád pasa 1589. november 9-i levele Ernő főhercegnek, vö. Takáts – Eckhart – Szekfű, 1915, 510. (442. sz.).

⁶⁰ Ferhád 1589. november 12-i levele Ernő főhercegnek, Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 522. (443. sz.); Ferhád november 23-i levele Rudolf császárnak. Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 512. (444. sz.).

⁶¹ Ferhád pasa 1589. december 2-i levele Rudolf császárnak, vö. Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 513. (445).

⁶² Ferhád pasa 1589. december 22-i levele Ernő főhercegnek, vö. Takáts – Eckhart – Szekfű 1915, 515–516. (447. sz.).

mind pedig a bégek elküldését számos, január és április között, többségében Ernő főhercegnek írott levelében.⁶³ E levelek monotóniáját töri meg Ferhád 1590. február 9-i levele, amelyben panaszt tett Ernő főhercegnél, hogy az szegény, fogoly bégöknek „sem ételök sem vizök sem meleg helyök nincsen”. Kérte a főherceget, hogy „az mi annak az módja és szokása, étellel [ti. étellel! – TSL] meleggel és itallal úgy tartassa fölségtök”.⁶⁴ A portai csaszok által folyamatosan sürgetett budai pasa áprilisban már Rudolf császárhoz fordult hivatalos válaszáért az ajándék és a fogoly bégek dolgában.⁶⁵ A budai pasa idézte Szinán nagyvezír a „bécsi királynak” [ti. Ernő főhercegnek – TSL] küldött levelét, amelyben „két esztendeig való tisztességös ajándék és az fogoly Bégök” megküldését követelte.⁶⁶ Mind-ebből kitűnik, hogy a két fő török követelés mögött valóban Szinán nagyvezírt sejtethetjük, és ezek kapcsolódnak a drinápolyi béke soros meghosszabbítása kérdésköréhez, amely 1590-re vált esedékessé. Ferhád szívós erőfeszítéseinek is bizonyosan része volt abban, hogy április 27-i levelében már nyugtázhatta Rudolf császár és Ernő levelét, amelyben értesítették, hogy „mivel az tisztességös ajándékot fölségtök késedelöm nélkül alá akarná bocsátani, és hogy annak gondja viselését ki az hatalmas Császár portájára vezérelje, bíza fölségtök, az Nagyságos Urra, Wolfgangus Ehrnricus Streinre, fölségtök pohárnokára”.⁶⁷ Rudolf császár május 13-i megbízó levelében megnevezte a béke megújításával is kapcsolatos ajándékvivő (*honorarium munus*) követség vezetőjeként Wolfgangus Erenreich Strein von Schwarzenau urat, aki majd az állandó követtel (*Orator*), Dr. Bartholomeus Pezzen udvari tanácsossal (*Consiliarius Aulicus*) együtt fogják átadni az ajándékot és tolmácsolni a császár üzenetét.⁶⁸

A béke megújításának központi pontja tehát továbbra is a „tisztességös ajándék” volt, amelyet a Habsburg-udvar részben az 1587. augusztusi kacorlaki, és még inkább az 1588. októberi szikszói események miatt felfüggesztett, és immár kétéves ajándék megküldéséről kellett tárgyalni. Rudolf császár azt írta 1590. április 23-i levelében Szinán nagyvezírnek, hogy úgy rendelkezett, még május vége előtt a kétéves ajándék (*honoraria duorum annorum munera*) a szultán határain belül lesz.⁶⁹ Rudolf császár ugyanakkor kifejtette álláspontját a három fogságban levő bég elengedésével kapcsolatban is. Azt hangoztatta,

⁶³ Ferhád ajándékot és a bégeket egyaránt sürgető levelei Ernő főherceghez: 1590. január 9-i levél, vö. Bayerle 1972, 19–20. (1. sz.); január 30-i levél, vö. Bayerle 1972, 21–22. (3. sz.); február 9-i levél, vö. Bayerle 1972, 23–24. (5. sz.); február 17-i levél, vö. Bayerle 1972, 25–26. (6. sz.); március 3-i levél, vö. Bayerle 1972, 26–27. (7. sz.); április 5-i levél, vö. Bayerle 1972, 29–30. (10. sz.); április 12-i levél, vö. Bayerle 1972, 33–34. (12. sz.); április 15-i levél, vö. Bayerle 1972, 34–35. (13. sz.); április 23-i levél, vö. Bayerle 1972, 36–38. (14. sz.)

⁶⁴ Ferhád 1590. február 9-i levele Ernő főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 23–24. (5. sz.); vö. még Takáts 1927, 222.

⁶⁵ Ferhád budai pasa 1590. április 5-i levele Rudolf császárnak, vö. Bayerle 1972, 28–29. (9. sz.)

⁶⁶ Ferhád budai pasa 1590. április 12-i levele Rudolf császárnak, vö. Bayerle 1972, 31–32. (11. sz.)

⁶⁷ Ferhád pasa 1590. április 27-i levele Ernő főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 39. (15. sz.)

⁶⁸ Rudolf császár 1590. május 13-i levelére vö. HHStA Turcica K 72. fol. 210r. „Mittimus in presenti Serenissimo Imperatori vestro amico et vicino nostro honorato per nobilem fidelem dilectum Wolfgangum Erenreich Strein Dominicus in Schwarzenau clarissimi fratris nostri Serenissimi Principis Ernesti Archiducis Austriae Pocillatorem... honorarium munus.”

⁶⁹ „De honoraria duorum annorum munere, ut etiam in eo promptu nostrum animum videatis, nihil replicamus, sed omnia modo ita constituimus ac parari iussimus ut ante mensis May finem ea intra Imperatoris vestri limites omnino futura sint.” Vö. Rudolf császár levele Szinán nagyvezírnek, HHStA Turcica K 72 fol. 207r–208v.

hogy kivételes jóindulata jeléül Recsep béget elbocsátani szándékozik.⁷⁰ A másik két, szerződést sértő (alios duos *foedifragos Begos*), névvél meg nem nevezett béggel kapcsolatban leszögezte, hogy mivel szemtelenül és nagymértékben megsértették a békét, nem lehet és nem kell elengedni őket.⁷¹ Rudolf császár a szultánnak ugyanakkor írott válaszlevelében három fő kérdést érintett: a határoknál elkövetett károkat, a fogoly bégek ügyét, akiket elbocsátani követelt a szultán, és a dupla tisztességes ajándék kérdését.⁷² A határoktól távol császári területen elkövetett békesértő akciók, rablások, gyilkosságok, latorságok és gyűjtogatások kérdéskörét részletezte elsőként. Majd másodikiként rátért a bégek elengedésére. Recsep béget minden habozás nélkül, hogy a fenséges szultánnak örömet szerezzen, szabadon bocsátja, ahogy azt a követnek is meg fogja írni.⁷³ A másik két béggel kapcsolatban leszögezte, hogy nem teheti meg azt, hogy az elfogottakat szabadon bocsátja.⁷⁴ Végezetül a két évre szóló tisztességes ajándékkal kapcsolatban a nagyvezírhez írt leveléhez hasonlóan kijelentette, hogy mivel az már készen áll, elküldik, hogy május vége előtt „Felségtek területén” legyen.⁷⁵

Ferhád pasa továbbra is sürgette a tisztességes ajándék tényleges elküldését május és augusztus vége közti leveleiben, mert az ígéret ellenére május végéig nem ért török területre, amit a budai pasa szóvá is tett.⁷⁶ Rudolf császár augusztus 3-i levelében jelezte, elrendelte, hogy követe a kétéves ajándékkal és Recsep béggel, akit szabadsággal ajándékozott meg, minél hamarabb útnak induljon.⁷⁷ A budai pasa augusztus 27-én arról értesíthette Ernő főherceget, hogy „juta mi hozzánk 25 Aug, az o Calendarium szerint, az Nagyságos Úr, Wolfgangus Ehrenreich Strein fölségtőknek követe mind az ő hozzátartozókkal egyetömben, és az ő hatalmas Császár portájára menő tisztességes ajándékkal egyetömben”. Musztafa csaust Szinán nagyvezír kívánsága szerint előreküldte a budai pasa.⁷⁸ Ezzel a békefolyamatban jelentős szerepet játszó Ferhád érdemi feladata lezárult, szeptember vége felé pedig egy budai éhséglázadás során megölték.⁷⁹ A Strein vezette ajándékvívó küldöttség Isztambulba ért, és 1590. november 29-én megújították a békeszerződést. Az újabb nyolc évre

⁷⁰ Uo. „Ad desideratam Begorum liberationem quid pertinat pro singulari benivolentia quam significari cupimus Resepem Begum, eo pacto dimissuri sumus quemadmodum ab Oratore nostro, cui mentem nostram perscripsimus, intellegitis.”

⁷¹ Uo. „Alios duos foedifragos Begos quod tam insolenter atque enormiter pacem ruperint ac violarint ut dimittamus induci non possumus neque debemus.”

⁷² „de damnis, ad confinia hinc inde illatis, de Beghis captivis, quos ipsa liberari petebat, et de duplicato honorario munere, quod a nobis sibi deberi, asserebat”, vö. Rudolf császár 1590. április 23-i levele a szultánnak, HHStA Turcica K 72. fol. 204r–205v., idézet 204r.

⁷³ „Resepum Begum absque hesitatione ita quemadmodum ad Oratorem nostris perscribimus singulari studio gratificandi Serenissimi Vestri liberum dimitemus.” HHStA Turcica K 72. fol. 205r.

⁷⁴ De aliis duobus Begis... deprehensos liberare nequeamus.” Vö. HHStA Turcica K 72. fol. 205r.

⁷⁵ „munus honorarium duplicatum, de quo ante ipsi spem fecimus, quod iam in promptu est, quam primum, ut ante finem mensis May in Serenissimi Vestrae ditone sit, mittemus.” Vö. HHStA Turcica K 72. fol. 205v.

⁷⁶ Vö. például Ferhád 1590. június 2-i levele, in: Bayerle 1972, 47–48. (21. sz.)

⁷⁷ Rudolf császár a szultánnak írott augusztus 3-i levelére vö. HHStA Turcica K 73. fol. 72r–75v. „Ita nostrum esse iudicavimus, mandare, ut Nuntius ille noster una cum duobus muneribus, et Resep Bego, quem libertate donavimus, via sese quamprimum commitat.”

⁷⁸ Ferhád pasa 1590. augusztus 27-i levelére vö. Bayerle 1972, 73. (33. sz.)

⁷⁹ Ferhád halálára, a lázadásra részletesen vö. Takáts 1927, 231–235.

meghosszabbított békében a szultánnak járó tisztességes adót és ajándékot megtoldották a portai méltóságoknak küldendő ajándékkal.⁸⁰ Szinán nagyvezír követeléseiből tehát maradéktalanul teljesült az adó/tisztességes ajándék megküldése, sőt a békeszerződésben még valamivel emelték is azt. A három fogoly bég közül az 1587. februári magyar rajtaütés során fogságba esett Recsep béget engedték szabadon, formailag Rudolf császár nagylelkű gesztusából, valójában ebben az esetben nyilvánvalóan nem Recsep szegte meg a békét, hanem Nádasdyék Koppány felégetésével és foglyok ejtésével. A Kacorlaknál jó félévvel később fogságba esett Haszán koppányi bég és Mahmud pécsi bég nem volt ilyen szerencsés, hiszen a Magyar Királyság területén portyázó had vezetőiként kerültek fogságba, így békebontóként nem részesülhettek ilyen kegyelemben Rudolf császár, magyar király részéről, három év után is fogságban maradtak. A békeszerződés megkötése után kérdésessé vált, hogy mikor és milyen módon (elengedés, sarc vagy csere) szabadulhatnak, ha egyáltalán szabadulnak.

A fogoly bégek ügye a hivatalos béke megkötése után csak 1591 májusában került elő az új budai pasa, Szinán levelezésében.⁸¹ Szinán 1591. május 2-i, az Ernő főherceget váltó Mátyás főhercegnek írott hosszú levelében a soros, évi adó megküldése mellett újból megpengette, felhozta a fogoly bégek ügyét. Szinán utalt arra, hogy Mátyás csak a tisztességes ajándékról írt, a bégek felől pedig semmit sem. Szemrehányóan írta a budai pasa, hogy a két „nyakon kötött rabot” a főherceg bizonyára nem tartaná meg, „de az fölségtek körül levő Magyar urak fölségteket intik, hogy fölségtek ne adná őket, fölségteknél nyilván vagyon, hogy ha az Magyar Uraknak eszök lött volna, Budát nem vesztötték volna s országokat”. Azt is megemlítette a budai pasa, hogy az újvári kapitány, Pálffy Miklós „az Bégöket erősen sarczoltatván, tőlük sarczot kíván”.⁸² Szinán budai pasa 1591. július 29-i levelében utalt arra, hogy Ernő főherceg távollétében Mátyás főherceget kereste meg levelével „az két fogoly bég dolgában”. Megemlítette azt is, hogy „két hitvány rab mit teszön fölségteknek”, és „ki tudja, az hatalmas Császár mi végre kívánná őket, javokra avagy büntetésökre esik”.⁸³ A budai pasa augusztus 9-i levelében újfent kérte Ernő főherceget, hogy mivel hozzá a Portáról csasz érkezett, és késedelem nélküli választ vár, hogy „az két Béggel egyetömben az tisztességös aiándék hamar alá bocsáttatik-e avagy nem”.⁸⁴ Szinán budai pasa tehát követte Ferhád pasa taktikáját a tisztességes ajándék és a két fogoly bég megküldésének összekapcsolásával. Részeredményt ért el, hiszen október 13-án már arról értesíthette Ernő főherceget, hogy „juta mi hozzánk az fölségtek új követe (kit fölségtek az tisztességes ajándékkal az portára bocsáttott) egészségben és békével”, amelyet kísérettel továbbküldött.⁸⁵ A Friedrich Kreckwitz vezetete követtség az adóval és az ajándékokkal Budáról december elejére ért Isztambulba.⁸⁶ A két fogoly béget ezúttal sem bocsátották el. Ráadásul már 1591 nyaratól a boszniai Telli (Deli) Haszán pasa horvátországi és szlavóniai portyái miatt új

⁸⁰ Vö. Shaw 1976, 184.

⁸¹ Szofi Szinánra vö. Takáts 1927, 239–249.

⁸² Szinán budai pasa 1591. május 2-i levelére Mátyás főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 83–85. (40. sz.)

⁸³ HHStA Turcica K 75. fol. 114r. Szinán budai pasa 1591. július 29-i levele Ernő főhercegnek; vö. még Bayerle 1972, 98–99. (49. sz. irat)

⁸⁴ Szinán budai pasa 1591. augusztus 9-i levele Ernő főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 108–110. (54. sz. irat)

⁸⁵ Szinán budai pasa 1591. október 13-i levele Ernő főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 120–122. (61. sz.)

⁸⁶ Mitrovicei Vratislav Vencel 1982, 74–76., 81–91.

probléma támadt, ami komolyan veszélyeztette az előző évben megújított békét. A boszniai pasa 1591 nyarán és őszén tört be a horvát-vend területre, várakat (Sziszek) ostromolt és foglalt.⁸⁷

Az ajándék/adó dolgában eredményesen, a két fogoly bég kapcsán sikertelenül tevékenykedő Szinán budai pasát Szinánpasazáde Mehmed váltotta fel 1592. március és 1593. február között.⁸⁸ 1592 májusában az új budai pasa jelentkezett Ernő főhercegnél a Szent György napján török területre érkezendő esedékes ajándékkal kapcsolatban, jelezvén, hogy ez a jeles nap már elmúlt.⁸⁹ Bár tett erőfeszítéseket Szinánpasazáde Mehmed az ajándék megszüretésére, Telli Haszán boszniai pasa békesértő akciói folytatódtak 1592-ben. Haszán pasa áprilisban Hrastovicát, júniusban a fontos Bihács várát foglalta el, felépíttette Petrinja várát, majd július 19-én legyőzte az ellene vonuló Erdődy Tamás horvát bán hadát.⁹⁰ Ebből következően a tisztességes ajándék elküldését visszatartotta a Habsburg-udvar. Szinánpasazáde Mehmed Mátyás főhercegnek augusztusi levelében megállapíthatta, hogy „az Bosznai Bassa pedig az tisztességős ajándék késésének oka”.⁹¹ Mehmed pasa értesülése szerint a boszniai beglerbég azt írta a Portára, hogy ő nem ágyúval ment Bihácshoz, hanem „csak sereggel, kik ellenük nem állottak, úgy vötte Bittyét meg”. Továbbá azt hangoztatta, hogy ötvenezer ember akart a szultán országára törni, hogy azt dűlja, és ő ezt akadályozta meg, nyolcezer levágott az ellenségéből, és tizenhetezer foglyot ejtett.⁹² A boszniai pasa tehát békeszerző akcióit védekező harcnak tüntette fel, győzelmét és az ellenséges csapatok létszámát nagymértékben felnagyította, és népszerűsége törekedve zsákmányt, fejeket és foglyokat küldött a Portára.⁹³ Ilyen körülmények között nem volt esélye Szinánpasazáde Mehmednek sem arra, hogy az ajándék megküldését elérje vagy éppen a két fogoly bég ügyét újra felvesse. Mehmed pasa kifejtette az oszmán álláspontot Ernő főhercegnek, hogy „Bittyében mecsitöt csináltak, kiben az hatalmas császár egészségéért imádkoztak, azért az lehetetlen dolog, hogy visszaadassék.” Hozzátette, hogy Bittyét (Bihácsot) „úgy tartják, mint ha a hatalmas császárnak száz esztendőtl fogván való országa” lenne.⁹⁴ Mindez azt jelentette, hogy az Oszmán Birodalom ragaszkodott hódításához, még akkor is, ha az a békeszerződés valamely pontjába ütközött. Eszerint a felfogás szerint, az iszlám terület (dar ül-Islam) – jelen esetben Bihács – bármilyen módon is lett azzá, nem változtatható vissza vazallus területté (dar ül-ahd).⁹⁵ A Habsburg-álláspont szerint a boszniai pasa megszegte az

⁸⁷ Haszán 1591. évi akcióira vö. *Consignatio damnorum Turcicarum*, HHStA Turcica K 81. fol. 246.; Tóth 2000, 75.; Bagi 2020, 57–58.

⁸⁸ Takáts 1927, 255–271.

⁸⁹ Szinánpasazáde Mehmed 1592. május 19-i levele Ernő főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 143–144. (75. sz.)

⁹⁰ Vö. Haszán pasa 1592-es akcióira *Consignatio damnorum Turcicarum*, HHStA Turcica I. K 81. fol. 242., 255–256.; Istvánffy 2009, 106–111. Összefoglalóan vö. Bánlaky 1940, 67–58.; Tóth 2000, 76–77.; Bagi 2020, 57–58.

⁹¹ Szinánpasazáde Mehmed 1592. augusztus 18-i levele Mátyás főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 149–151. (80. sz.)

⁹² Erre vö. Szinánpasazáde Mehmed 1592. augusztus 20-i levele Ernő főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 153–154. (81. sz.)

⁹³ Mitrovicei Vratislav Vencel 1982, 138.

⁹⁴ Szinánpasazáde Mehmed 1592. szeptember 17-i levele Ernő főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 154–156. (84. sz.)

⁹⁵ Vö. Tóth 1982, 164.; Tóth 2000, 76.

1590-ben megújított békeszerződést, amelyben az is szerepel, hogy vissza kell adni a békében elfoglalt várat.⁹⁶ Mehmed pasa egyébként ismerhette a császári álláspontot is, mert novemberi levelében megjegyezte, hogy „ha pedig fölségtek azt mondaná, hogy Horvátországban vött városok míg vissza nem adatnak, addig az ajándék el nem jő”, akkor is „semmiképpen vissza nem adatik”.⁹⁷ 1592-ben tehát patthelyzet alakult ki mind a tisztességes ajándék megküldése, mind a fogoly bégek elengedése kérdésében, Mehmed pasa egyikben sem ért el eredményt a boszniai pasa nagyszabású, békesértő horvátországi akciói miatt.

A következő évben, 1593-ban még fontosabbá vált a tisztességes ajándék és az ahhoz közvetve kapcsolódó kérdéskör, a két fogoly bég ügye. A frissen, immár harmadszor is hatalomra került Kodzsa Szinán nagyvezír 1593. február 7-én levelet küldött Rudolf császárnak. Ebben leszögezte, hogy „ha Felséged a békét megtartja, a két évre járó ajándékokat megküldi és a mi fogoly bégeinket szabadon bocsátja: akkor biztos, hogy a mi részünkről a béke szintén meg fog tartatni, országai és határai semmiképpen sem háborgattatnak és szorongattatnak”. A nagyvezír hozzátette, hogy „a keresztény foglyok közül azok, akiket Felséged akar, szintén szabadon bocsáttatnak”. Nevezetes levele végén határozottan kijelentette, hogy ha a „fentemlített ajándékok küldése további mentegetőzésekkel újólag elhalasztatnék és a felelet csak üres szavakban állana, a mi hatalmas császáruk [...] parancsot adott, hogy mi személyesen, az egész muzulmán hadsereggel háborúba induljunk”.⁹⁸ Szembeszökő, hogy 1590-ban ugyanezt a két feltételt szabta a béke meghosszabbítása fejében, akkor is kétéves késésben volt az adó/ajándék. Egyértelmű a tisztességes ajándék primátusa, a fogoly bégek második helye a feltételek között. A foglyok esetében Szinán nagyvezír voltaképpen egyfajta kölcsönös elbocsátás, szabadon engedés javaslatát vetette fel. Szinánpasazáde Mehmed februári levelében hírül adta apja nagyvezíri kinevezését, saját előléptetését ruméliai beglerbéggé és helyébe Szokolluzáde Haszán pasa kinevezését vezíri ranggal. Mehmed pasa „búcsúlevelének” végén megemlítette, hogy „az Bosznay Passa volt az múlt idegönségnek az oka”, ezért „mi írtunk az atyámnak, hogy mindjárt onnan fölköltésék”.⁹⁹ Szinán nagyvezír fiának ígérete azonban nem teljesült, Telli Haszán leváltását, mazullá tételét és az elfoglalt várak, városok visszadását a Habsburg-udvar is hiába követelte. Az új budai pasa, Szokolluzáde Haszán csak áprilisban érkezett meg Budára.¹⁰⁰ Első levelében már a tisztességes ajándék követelése szerepelt, a fogoly bégekre viszont nem tért ki.¹⁰¹ Rudolf császár mind márciusi, mind pedig májusi leveleiben kifejezte békeszándékát, és megígérte, hogy július közepére a tisztességes ajándék török területen lesz. Szinán nagyvezír másik követelését illetően merevebb álláspontot képviselt. Eszerint a két bég ellenséges akció során, császári területen került fogságba, így elengedésükről nem, legfeljebb

⁹⁶ Tóth 1982, 164.

⁹⁷ Szinánpasazáde Mehmed 1592. november 12-i levele Mátyás főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 164–166. (89. sz.)

⁹⁸ Szinán pasa nagyvezír Rudolf császárnak írott 1593. február 7-i levelét a kéziratgyűjtemény (Codex 8966, pag. 891) alapján magyar fordításban közli Gömöry 1894, 393–395.

⁹⁹ Szinánpasazáde Mehmed budai pasa 1593. február 16-i levele Mátyás főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 169–170. (92. sz.)

¹⁰⁰ Szokolluzáde Haszán budai pasára vö. Takáts 1927, 273–292.

¹⁰¹ Szokolluzáde Haszán budai pasa 1593. június 22-i levele Mátyás főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 175–176. (99. sz.)

keresztény foglyokkal való kicserélésükről lehet szó.¹⁰² Haszán budai pasa 1593. június 30-i levelében megemlítette, hogy „az Portára mind az tisztességös ajándéknak s mind az fogoly Bégöknek bizonyos el jövetelinek napját az fölségtök levele látúan meg írtuk”.¹⁰³ A budai pasa július 14-i levelében már szemrehányóan azt írta David Ungnadrnak, hogy bár azt ígérte, „az mostani július havának tizenötödik napján az hatalmas császár Portájára menő két esztendőre való ajándék és az két fogoly Bégök török birtokában találtatnak, de Nagyságod fogadását meg nem állá”. Hozzátette, azzal mentegetőzött Ungnad, hogy a török által használt Ókalendárium (Julianus-naptár) szerint értette a dolgot, és az Újkalendárium (Gergely-naptár) szerint július 25. az időpont, amikor a török területre ér az ajándék, illetve az ajándékvivő követ betegségét hozta fel mentségül.¹⁰⁴ Mátyás főherceg több levelében is kifejtette a hivatalos álláspontot. Eszerint az ajándék elküldésének és a bégek elengedésének kérdését nem lehet összekeverni és együttesen kezelni. A két bég a fennálló békét megsértve ellenséges támadáskor és császári felségterületen került fogságba, ezért szó sem lehet egyoldalú szabadon bocsátásukról. Ehelyett meghatározott számú keresztény fogollyal kell őket kicserélni. A csere helyszínéül a főherceg a Komárom és Esztergom közötti területet javasolta.¹⁰⁵ A Habsburg fél kezdetben 50 foglyot akart cserébe a két bégért, később engedett és lejjebb szállította a számot, de igyekezett minél több foglyot kapni a bégekért. Készült egy 28 fős lista a hódoltsági várakban levő igényelt keresztény foglyokról, akiket kértek a bégekért.¹⁰⁶

Itt visszajutottunk Szokolluzáde Haszán pasa leveléhez, miszerint „az tisztességös ajándék és az fogoly bégök annyi késvén” indította volna meg a támadást III. Murád szultán megbízásából Szinán nagyvezír, akit fővezérré (szerdár) nevezett ki a szultán. Valójában Telli Haszán boszniai pasa 1593. júniusi támadása, Sziszek újabb ostroma és Haszán katasztrofális június 22-i sziszeki veresége a felmentő császári hadtól, továbbá III. Murád szultán nővére fiának, a fiatal hercegovinai bégnek a halála a háborús mechanizmust beindította.¹⁰⁷ Az 1593. július 4-én összeült szultáni tanácson Szinán a sziszeki vereség és az ajándék késése ürügyén háborút javasolt, amelyet III. Murád elfogadott.¹⁰⁸ Kitért a 15 éves vagy hosszú magyar háború, és már senkit sem érdekelt az immár hatéves késésben levő, fogságban sínylődő két bég, a fiatal Mahmud és az öreg, beteges Haszán sorsa. Az indulatos Szinán nagyvezír azt harsogta Barton angol követnek, hogy ők az egész világot meghódíthatják. Ez a háború nem fog megállni Magyarországon, hanem tovább terjed Bécsig és ő nem lesz addig elégedett, míg le nem rombolta Róma falait. Hozzátette, hogy hiába ajánl a

¹⁰² Vö. Rudolf császár a szultánnak írt május 24-i levelét, HHStA Turcica K 80. fol. 159.; a nagyvezírnek írt május 24-i levele, vö. HHStA Turcica K 80. fol. 153.; vö. Tóth 2000, 70.

¹⁰³ Haszán budai pasa levele Mátyás főhercegnek, vö. Tóth 2000, 70.; Bayerle 1972, 176–178. (100. sz.)

¹⁰⁴ Haszán budai pasa 1593. július 14-i levele Mátyás főhercegnek, vö. Bayerle 1972, 178–180. (101. sz.)

¹⁰⁵ Mátyás főherceg 1593. július 4-i levelére vö. HHStA Turcica K. 80. fol. 3.; Tóth, 1996, 108.; Tóth 2000, 71.

¹⁰⁶ A foglyok nevét és őrzési helyét tartalmazó listára vö. HHStA Turcica I. K 80. fol. 247–248., Tóth 2000, 71.

¹⁰⁷ A boszniai pasa újabb hadjáratára és sziszeki vereségére vö. Tóth 2000, 72–81.; Bagi 2020, 58–59.

¹⁰⁸ A július 4-i divánra vö. Török történetírók 1916, 94–95. (Pecsevi), 203. (Kjátib Cselebi). Össze foglalóan vö. Tóth 2000, 81–82.

császár harminc adót is, ő csak akkor köt békét, ha a császár lemond összes magyarországi birtokáról.¹⁰⁹

Bibliográfia

Források

- Bayerle 1972 = Bayerle, G.: *Ottoman Diplomacy in Hungary: Letters from the Pashas of Buda (1590–1593)*. Bloomington.
- Brown 1897 = *Calendar of State Papers and Manuscripts, Relating to English Affairs, existing in the Archives and Collections of Venice and other libraries of Northern Italy. Vol. IX. 1592–1603*. Ed. Brown, H. F. London.
- Fuggerzeitungen ÖNB = Fuggerzeitungen Österreichische Nationalbibliothek.
- Gömöry 1894 = Gömöry G.: Szinán pasa levele Rudolf császárhoz. *Hadtörténelmi Közlemények* 7: 393–395.
- HHStA Turcica = *Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Turcica* (Türkei).
- Istvánffy 2009 = *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában*. I/3. köt. Szerk. Benits P. (Történelmi források I) Budapest.
- Jedlicska 1897 = Jedlicska P.: *Adatok Erdődy báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552–1600*. Eger.
- Mitrovicei Vratislav Vencel 1982 = *Mitrovicei Vratislav Vencel viszontagságai*. Ford. Nagy J. Budapest–Bratislava.
- Ortelius 2002 = Ortelius, H. A.: *Chronologia oder Historisches Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenbürgen von 1395*. Nürnberg, reprint.
- Sinkovics 1968 = *Magyar történelmi szöveggyűjtemény* II/1. 1526–1790. Szerk. Sinkovics I. Budapest.
- Takáts – Eckhart – Szekfű 1915 = *A budai basák magyar nyelvű levelezése I. 1553–1589*. Szerk. Takáts S. – Eckhart F. – Szekfű Gy. Budapest.
- Török történetírók 1916 = *Török történetírók III. (1566–1659)*. Ford. Karácson I., szerk. Szekfű Gy. Budapest.

Szakirodalom

- Bagi 2011 = Bagi Z. P.: *A császári-királyi mezei hadsereg a tizenöt éves háborúban: Hadszervezet, érdekérvényesítés, reformkísérletek*. Budapest.
- Bagi 2020 = Bagi Z. P.: A tizenöt éves háború. In: *Magyarország hadtörténete II. Az oszmán hódítás kora 1526–1718*. Szerk. Mészáros K. Budapest, 56–106.
- Bánlaky 1940 = Bánlaky (Breit) J.: *A magyar nemzet hadtörténelme, 14. rész. A török hatalom hanyatlása. Miksa, Rudolf és a Báthoryak kora (1567–1604)*. Budapest.
- Csorba 1980 = Csorba Cs.: *Váarak a Hegyalján*. Budapest.
- Ivanics 1994 = Ivanics M.: *A Krími Kánság a tizenöt éves háborúban*. Budapest.
- Khadduri 1955 = Khadduri, M.: *War and Peace in the Law of Islam*. Baltimore.
- Nagy 1987 = Nagy L.: *Az erős fekete bég Nádasdy Ferenc*. Budapest.

¹⁰⁹ Matteo Zane velencei követ 1593. július 24-i jelentésére vö. Brown 1897, 82–85. (190. sz.); Tóth 1982, 167–168.; Tóth 2000, 130.

- Nagy 1989 = Nagy L.: „Megfogyva bár, de törve nem.” *Török háborúk viharában (1541–1699)*. Budapest.
- Shaw 1976 = Shaw, S. J.: *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey. vol. 1. Empire of the Gazis: the Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280–1808*. Cambridge.
- Szabó 1999 = Szabó A.: Az 1588-as szikszói csata és propagandája. *Hadtörténelmi Közlemények* 112: 851–860.
- Takáts 1917 = Takáts S.: *Rajzok a török világból III*. Budapest.
- Takáts 1927 = Takáts S.: *A török Hódoltság korából. Rajzok a török világból IV*. Budapest.
- Tóth 1982 = Tóth S. L.: Szinán nagyvezér tervei 1593–1594-ben. *Hadtörténelmi Közlemények* 29: 159–174.
- Tóth 1996 = Tóth S. L.: A Porta és a tizenöt éves háború kitörése. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Acta Historica* 103: 101–112.
- Tóth 2000 = Tóth S. L.: *A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború*. Szeged.
- Tóth 2024 = Tóth S. L.: Egy nevezetes magyar diadal: a kacorlaki/sárkányszigeti kelepcé (1587. augusztus). In: *Napok, évek, századok: Tanulmányok Almási Tibor 65. születésnapjára*. Szerk. Hunyadi Zs. – Köfalvi T. Szeged, 479–494.